

8. Huang J., Tang Y., He W., & LiQ. (2019). Singapore's School Excellence Model and student learning: evidence from PISA 2012 and TALIS 2013. *Asia Pacific Journal of Education*, 39(1), 96–112. <https://doi.org/10.1080/02188791.2019.15751855>.
9. Jeong S., Kim H. The effect of a climate change monitoring program on students' knowledge and perceptions of STEAM education in Korea. *Eurasia Journal of Mathematics, Science & Technology Education*, 11(6), 205. 1321-1338.
10. Государственный общеобязательный стандарт высшего образования. – Режим доступа: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200028916#z10> (дата обращения: 31.01.2025).

References:

1. Ozhiganova M.I., Kostyukov A.D. Informacionnaya bezopasnost` detej. Opy`t raboty` kafedry` informacionnoj bezopasnosti // *Gumanitarno-pedagogicheskoe obrazovanie*. 2019. T. 5, # 1. S. 27-31.
2. Michail Giannakos, Panos Markopoulos, Juan Pablo Hourcade, Alissa N. Antle. 'Lots done, more to do': The current state of interaction design and children's research and future directions. *International Journal of Child-Computer Interaction Volume 33*, September 2022, 100469. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S2212868922000125>
3. Кyyakbaeva U.K. Detskaya kibersreda «BAIRN – BALA ROBOTS» kak ustojchivoe tekhnotronnoe obrazovatel`noe prostranstvo. *Vestnik KazNPU im. Abaya Series «Pedagogicheskie nauki» #4 (68)*. -Almaty`, 2020. - B.166-173.
4. Parijkova L. Bulgarian parents' viewpoints on digital devices in child of today life. research of children's habits of digital technology usage // *Conference name: 11th International Conference on Education and New Learning Technologies, 1-3 July, 2019, Palma, Spain*. 2019. pp. 5450- 5457. Available at: <https://library.iated.org/view/PARIJKOVA2019BUL> (accessed: 01/12/2024).
5. Nurlybai A.M., Niazbekova A.A. Agylyshyn tili sabagyndaғы internet-resyrstaryn qoldany` tásilderi. *Almaty*. -2021j. 130b.
6. Pedagogicheskaya gejmifikaciya: atlas luchshih praktik [Elektronnyj resurs] / E.V. Bogdanova, E.A. Yarovaya, YU.N. Kovshova [i dr.]; Min-vo prosveshcheniya RF, Novosib. gos. ped. Un-t. - Elektron. tekstovye dan. (1 fajl pdf.: 12.9 Mb; 207 s). –Novosibirsk, 2022.
7. Nacional'nyj doklad Proekt Nacional'nogo doklada k I S"ezdu pedagogov, Ministerstvo nauki i vysshego obrazovaniya Respubliki Kazahstan, g. Astana, 2023 g. –URL: https://www.gov.kz/uploads/2023/9/27/458d2d741748ec0d82c386baf02c2d2b_original.836609.pdf.
8. Huang J., Tang Y., He W., & LiQ. (2019). Singapore's School Excellence Model and student learning: evidence from PISA 2012 and TALIS 2013. *Asia Pacific Journal of Education*, 39(1), 96–112. <https://doi.org/10.1080/02188791.2019.15751855>.
9. S. Jeong, H. Kim (2015). The effect of a climate change monitoring program on students' knowledge and perceptions of STEAM education in Korea. *Eurasia Journal of Mathematics, Science & Technology Education*, 11(6), 1321-1338.
10. Gosudarstvennyj obshcheobyazatel'nyj standart vysshego obrazovaniya. -URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/V2200028916#z10> (date obrashcheniya: 31.01.2024)

МРНТИ 14.35.07

<https://doi.org/10.51889/2959-5762.2026.89.1.025>

К.А.Бекбенбетова,^{1*} Д.М.Поляк¹

¹Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университет, Алматы қ., Қазақстан

ҚАЗІРГІ ЗАМАНҒЫ ДРАМАНЫҢ СТУДЕНТТЕРДІҢ АЗАМАТТЫҚ ЖӘНЕ МӘДЕНИ БІРЕГЕЙЛІГІН ҚАЛЫПТАСТЫРУДАҒЫ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ӘЛЕУЕТІ

Аңдатпа

Мақалада Қазақстанның қазіргі заманғы драматургиясы ЖОО-ның оқыту әдістемелерін жаңартуды талап ететін филологиялық және педагогикалық талдаудың күрделі нысаны ретінде қарастырылады. Зерттеудің өзектілігі жаңа пьесаның жанрлық гибридтілігіне, оның цифрлық және орындаушылық ортаға енуіне, әлеуметтік-сыни мәселелердің күшеюіне және көркем тілдің екітілді сипатына байланысты. Жұмыстың мақсаты – студенттердің заманауи драмалық мәтінді игеру кезінде туындайтын қиындықтарының себептерін анықтау және оны болашақ әдебиет мұғалімдерін даярлау жүйесінде түсіндіру моделін жасау. Зерттеуде драмадан кейінгі театрдың, нарратологияның, мәдени антропологияның және лингвомәдениеттанудың теориялық тәсілдері жинақталып, қазақстандық пьесалар «жаңа драманың» әлемдік үрдістерімен салыстырылды. Кейіпкердің бейнесін өзгертуге, қақтығысты дискурс пен жады саласына ауыстыруға, ремарка мен сахналық көрнекіліктің ролін күшейтуге ерекше назар аударылады. Сюжет пен кейіпкерге бағытталған дәстүрлі талдау сызбалары іс-әрекет фрагменттелген және мағынасы сөз, қимыл және

медиа ортаның өзара әрекеттесуінде туындайтын мәтіндермен жеткілікті жұмыс істеуге мүмкіндік бермейтіні көрсетілген. Мақалада 126 студент қатысқан педагогикалық эксперимент сипатталған, онда орындаушылық оқулар, фишбоун-талдау, цифрлық андатпалар және подкаст рефлексиясы қолданылған. Алынған мәліметтер білім алушылардың аналитикалық-интерпретациялық және коммуникативтік құзыреттіліктерінің өсуін, ұлттық драматургияға қызығушылықтың артуын және оны мектеп практикасында қолдануға дайындығын растады. Ғылыми жаңалық – қазақстандық пьесаны талдаудың кешенді моделін құру, ол екітілділікті, ұлттық мәдени кодтарды және мәтіннің сахналық сипатын ескереді. Практикалық маңыздылығы педагогикалық жоғары оқу орындарының бағдарламаларына және мұғалімдердің біліктілігін арттыру курстарына әзірленген әдістемені енгізу мүмкіндігі болып табылады.

Түйін сөздер: заманауи драматургия, филологиялық білім, эксперимент, театр, талдау.

Бекбенбетова К.А.,^{1*} Поляк Д.М.¹

¹Казахский национальный педагогический университет имени Абая,
г.Алматы, Казахстан

ПЕДАГОГИЧЕСКИЙ ПОТЕНЦИАЛ СОВРЕМЕННОЙ ДРАМЫ В ФОРМИРОВАНИИ ГРАЖДАНСКОЙ И КУЛЬТУРНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ СТУДЕНТОВ

Аннотация

Современная драматургия Казахстана рассматривается в статье как сложный объект филологического и педагогического анализа, требующий обновления вузовских методик обучения. Актуальность исследования обусловлена жанровой гибридность новой пьесы, её включённостью в цифровую и перформативную среду, усилением социально-критической проблематики и билингвального характера художественного языка. Цель работы – определить причины трудностей, возникающих у студентов при освоении современного драматургического текста, и разработать модель его интерпретации в системе подготовки будущих учителей литературы. В исследовании обобщены теоретические подходы постдраматического театра, нарратологии, культурной антропологии и лингвокультурологии, сопоставлены казахстанские пьесы с мировыми тенденциями «новой драмы». Особое внимание уделено трансформации образа героя, смещению конфликта в сферу дискурса и памяти, усилению роли ремарки и сценической визуальности. Показано, что традиционные схемы анализа, ориентированные на сюжет и характер, не позволяют адекватно работать с текстами, где действие фрагментарно, а смысл рождается во взаимодействии слова, жеста и медиасреды. В статье описан педагогический эксперимент с участием 126 студентов, в ходе которого использовались перформативные читки, фишбоун-анализ, цифровые аннотации и подкаст-рефлексия. Полученные данные подтвердили рост аналитико-интерпретационной и коммуникативной компетенций обучающихся, повышение интереса к национальной драматургии и готовности применять её в школьной практике. Научная новизна состоит в создании комплексной модели анализа казахстанской пьесы, учитывающей билингвизм, национальные культурные коды и сценичность текста. Практическая значимость заключается в возможности внедрения разработанной методики в программы педагогических вузов и курсы повышения квалификации учителей.

Ключевые слова: современная драматургия, филологическое образование, эксперимент, театр, анализ.

Bekbenbetova K.,^{1*} Polyak D.¹

¹Abai Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan

THE PEDAGOGICAL POTENTIAL OF CONTEMPORARY DRAMA IN THE FORMATION OF STUDENTS' CIVIC AND CULTURAL IDENTITY

Abstract

The modern drama of Kazakhstan is considered in the article as a complex object of philological and pedagogical analysis, requiring the updating of university teaching methods. The relevance of the research is due to the genre hybridity of the new play, its inclusion in the digital and performative environment, the strengthening of socio-critical issues and the bilingual nature of the artistic language. The purpose of the work is to identify the causes of the difficulties that students have in mastering modern dramatic text, and to develop a model for its interpretation in the system of training future literature teachers. The study summarizes the theoretical approaches of post-drama theater, narratology, cultural anthropology and linguoculturology, compares Kazakhstani plays with the global trends of the "new drama". Special attention is paid to the transformation of the hero's image, the displacement of conflict into the sphere of discourse and memory, the strengthening of the role of remark and scenic visuality. It is shown that traditional analysis schemes focused on plot and character do not allow us to work adequately with texts where the action is fragmented, and the meaning is born in the interaction of words, gestures and the media environment. The article describes a pedagogical experiment involving 126 students, during which

performative readings, fishbone analysis, digital annotations and podcast reflection were used. The data obtained confirmed the growth of analytical, interpretative and communicative competencies of students, increased interest in national drama and willingness to apply it in school practice. The scientific novelty consists in creating a comprehensive model for analyzing the Kazakh play, taking into account bilingualism, national cultural codes and the scenic text. The practical significance lies in the possibility of introducing the developed methodology into the programs of pedagogical universities and teacher training courses.

Keywords: modern drama, philological education, experiment, theater, analysis.

Кіріспе. Жоғары филологиялық және педагогикалық білім берудегі қазіргі заманғы драманы зерттеу әдебиеттанудың ең күрделі және даулы міндеттерінің бірі болып табылады. Аристотель, Гегель, Белинский және Веселовскийдің еңбектерінде дамыған тұрақты түсіндірме канонына ие классикалық драмадан айырмашылығы, қазіргі заманғы драма жанрлардың кең ауқымымен, эксперименттік формалармен және БАҚ пен сахналық тәжірибемен белсенді өзара әрекеттесумен сипатталады. Бұл ерекшеліктер мұғалімдерде де, студенттерде де айтарлықтай қиындықтар туғызады, өйткені олар мәтінді талдауға, пәнаралық байланыстарды есепке алуға және жаңа әдістемелік құралдарға басқа тәсілдерді қажет етеді.

Бірінші қиындық «заманауи драматургия» ұғымының анық еместігінен туындайды. В.Е.Хализев [1] пен Н.Д.Тамарченко [2] атап өткендей, қазіргі заманғы әдеби процестің шекаралары өзгермелі, ал драмалық мәтін өзінің дербестігін жоғалтып, театрдың бір құрамдас бөлігіне айналады. Классикалық дәстүрде драма негізінен іс-әрекеттің айқын құрылымы, кейіпкерлер жүйесі және шиеленісі бар әдеби жанр ретінде түсінілсе, бүгінде ол сөзбе-сөз, деректі театр, қойылым мәтіні және сценарий құрастырушысы түрінде болуы мүмкін. «Жабық» шығармаларды талдауға үйренген студенттер дәстүрлі сюжеті жоқ және кейіпкерлер функцияларға немесе дауыстарға дейін азайтылған мәтіндермен қиындықтарға тап болады.

Екінші мәселе, П.Шонди [4], Э.Фишер-Лихте [5] сипаттаған постмодерндік және постдрамалық қағидаттарды мұра етеді. Бұл қағидаттарда әрекет дискурса, дене бітіміне, көрнекілікке, орындаушылыққа жол беріп, шығарманың орталығы болуды тоқтатады. Герменевтикалық талдауға бағ эстетикалық парадигмалардың ауысуында жатыр. Қазіргі заманғы драма Х.-Т.Леман [3] ытталған студент-филолог үшін мұндай мәтіндер дәстүрлі логика шеңберінде «оқылмайды»: оларда бірыңғай семантикалық орталық жоқ, себеп-салдарлық байланыс бұзылып, тіл бөлшектенеді. Ресейлік зерттеуші М.Липовецкий [6] атап өткендей, заманауи драматургия оқырманнан қабылдаудың басқа түрін талап ететін «үзілген баяндау» қағидатына негізделген.

Үшінші қиындық әдістемелік сипатқа ие. Әдебиет тарихы бойынша дәстүрлі университеттік курстар хронологиялық тәртіппен құрылымдалған және авторлардың тұрақты канонын болжайды. Дегенмен, қазіргі заманғы драматургиялық процесс динамикалық; атаулар мен мәтіндер тез өзгереді, ал көптеген шығармалар тек театр қойылымдарында ғана бар және академиялық басылымдары жоқ. Оқытушы фестиваль бағдарламаларына, интернет-басылымдарға, сахналық нұсқаларға сүйене отырып, оқу корпусын дербес құруға мәжбүр. Е.Г.Холодова [7] атап өткендей, қазіргі заманғы драма бойынша бірыңғай оқу-әдістемелік кешеннің болмауы білімнің бөлшектенуіне және материалды таңдаудың субъективтілігіне әкеледі.

Төртінші аспект қазіргі пьеса тілінің ерекшелігімен байланысты. 20 ғасырдың соңы мен 21 ғасырдың басындағы драматургтер ауызекі сөйлеуді, жаргонды, балағат сөздерді және көптілділік элементтерін белсенді түрде енгізеді. Зерттеушілер (И.Л. Савкина, О.В. Богданова) тілдің шиеленістер мен әлеуметтік мәселелердің негізгі құралына айналып келе жатқанын атап көрсетеді. Студенттер үшін бұл екіжақты кедергі тудырады: бір жағынан мәтін «көркем емес» болып көрінеді, екінші жағынан әлеуметтік-лингвистикалық және мәдени түсіндіруді қажет етеді. Бұл мәселе, әсіресе, көпмәдениетті аудиторияда айқын көрінеді, онда шындықтың бір бөлігі қосымша мәнмәтінсіз түсініксіз болып шығады.

Бесінші қиындық әдебиеттану мен театртану арасындағы алшақтықтан туындайды. Қазіргі заманғы пьеса көбінесе белгілі бір режиссерге, труппаға немесе алаңшаларға арналған сценарий ретінде жазылады. Сахнадан тыс жерде ол өзінің мағынасының көп бөлігін жоғалтады. Мұны

И.Савкина [8], Н. Песочинский [9] мен М.Давыдованың [10] еңбектері көрсетеді. Тек баспа мәтінін талдайтын студент спектакльдің режиссерлік интерпретациясын, пластикасын, ырғағын көрмейді. Демек, академиялық курс аясында әрдайым мүмкін бола бермейтін қойылымдарды, театр практиктерімен кездесулерді, режиссерлік талдау элементтерін оқу процесіне енгізу қажеттілігі туындайды.

Алтыншы мәселе – қазіргі заманғы драманың идеологиялық және құндылықтық екіұштылығы. Көптеген пьесалар жаракаттық тәжірибелерді, әлеуметтік шиеленістерді, гендерлік, көші-қон және зорлық-зомбылық мәселелерін көтереді. А.Уланов пен О.Журчеваның [11], пікірінше, қазіргі заманғы драма эстетикалық жұбаныш емес, «әлеуметтік диагноз» қызметін атқарады. Оқушыларға, әсіресе, мәтін оларға таныс шындықтарға қатысты болса, жеке эмоция мен ғылыми түсіндірме арасындағы аналитикалық алшақтықты жеңу қиын. Оқытушы этикалық тұрғыдан дұрыс пікірталас құру, диалог мәдениетін қалыптастыру қажеттілігіне тап болады.

Жетінші қиындық – теориялық дайындықтың болмауы. Қазіргі драманы талдау нарратология, дискурстық талдау, орындаушылық теориялар, сахна семиотикасы туралы білімді қажет етеді. Алайда, филологиялық мамандықтардың оқу жоспарларында бұл пәндер шектеулі түрде ұсынылған. Т.В.Журчева [12] жазғандай, студенттер көбінесе мектеп талдауының шеңберін – тақырыпты, идеяны, кейіпкерді – жаңа материалға ауыстырады, бұл тиімсіз болып шығады. Құралдар мен зерттеу нысаны арасында әдістемелік алшақтық туындайды.

Ұлттық және аймақтық ерекшеліктер мәселесі ерекше орын алады. Қазақстандық, ресейлік, ортаазиялық драматургияда посткеңестік бірегейлік, тіл саясаты, жады мәселелері белсенді түрде түсініледі. Зерттеушілер Г.Каримова [13], М.Искаков [14], А.Ешмуратова [15], бұл мәтіндер тарихи-мәдени мәнмәтінді, жергілікті кодтарды, қостілділіктің ерекшеліктерін білуді талап ететінін атап көрсетеді. Студенттер көбінесе постдрамалық театрдың еуропалық теориясымен таныс, бірақ оны дәстүрлі және эксперименттік формалар біріктірілген отандық авторлардың шығармаларына қолдану қиынға соғады.

Қиындықтарға оқу тәжірибесінің өзгеруі де жатады. Қазіргі студент мәтінді цифрлық медиа арқылы қабылдайды. Ұзақ драмалық оқу басқа деңгейдегі зейінді қажет етеді. Н.Б. Кириллова [16] атап өткендей, оқу мәдениетінен қойылым мәдениетіне ауысу жүріп жатыр, ал драма телехикаялармен, блогтармен және қойылымдармен бәсекелеседі. Сондықтан, егер оның қазіргі мәдениетпен байланысын көрсетпесе, пьесаны зерттеуге деген мотивация төмендейді.

Оқу нәтижелерін бағалау мәселесі де маңызды. Бақылаудың классикалық формалары – қайта баяндау, кейіпкерлерді талдау және шығарма жазу – қазіргі заманғы драма үшін жарамсыз. Қойылым эскиздері, режиссердің түсіндірмелері, вербатим-сұхбаттар және топтық оқулар сияқты жобаға негізделген әдістер қажет. Алайда оларды енгізу оқытушының әдістемелік дайындығын және білім беру стандарттарын өзгертуді талап етеді.

Бұл қиындықтарды кешенді тәсілмен жеңуге болады. Біріншіден, студенттерде драма туралы идеяны әдебиет, театр, медиа тоғысындағы пәнаралық құбылыс ретінде қалыптастыру қажет. Екіншіден, теориялық курсты Х.-Т.Леман, П.Пави, Э.Фишер-Лихте, сондай-ақ отандық зерттеушілер – В.Хализев, Н.Тамарченко, М.Липовецкийдің жұмыстары есебінен кеңейту керек. Үшіншіден, тәжірибеге бағытталған формаларды қосу маңызды: қойылымды талдау, режиссерлік тұжырымдамамен жұмыс және шығармашылық шеберлік сабақтары.

Ұлттық драмаға сілтеме жасау маңызды ресурс болып табылады. Д. Исабеков, Р.Мұқанова, Ә.Тарази, Е.Аманшаев және қазіргі заманғы қазақстандық авторлардың пьесаларын зерттеу теорияны студенттердің мәдени тәжірибесімен байланыстыруға мүмкіндік береді. Г.Каримова атап өткендей, аймақтық материал мәдени сәйкестіктің қалыптасуына және әлеуметтік үдерістерді түсінуге ықпал етеді.

Осылайша, университетте қазіргі заманғы драманы зерттеу қиындығы күрделі және драмалық мәтіндердің өзінің өзгертін сипатынан, театрлық тәжірибелердің өзгеруінен және білім беру жүйесінің бұл өзгерістерге бейімделуге дайын еместігінен туындайды. Бұл қиындықты шешу үшін оқыту әдіснамасын жаңарту, әдеби және театрлану арасындағы диалогты

дамыту және мәдениетаралық және пәнаралық мәнмәтіндермен белсенді түрде жұмыс істеу қажет. Заманауи драма, күрделілігіне қарамастан, қуатты білім беру әлеуетіне ие: ол сыни ойлауды, эмпатияны және шиеленісті мәдени диалогтың бір түрі ретінде түсіну қабілетін үйретеді. Жоғары оқу орнының міндеті – осы әлеуетті жүзеге асыруға болатын жағдайлар жасау.

Негізгі ережелер келесідей: біріншіден, қазіргі заманғы пьесаны зерттеудегі қиындықтар драмалық мәтіннің табиғатының өзгеруіне және оның медиакеңістікке өтуіне байланысты; екіншіден, тиісті талдау үшін әдебиеттану және театртану аспаптарын біріктіруі қажет; үшіншіден, екітілділік және ұлттық кодтар қазақстандық драманың негізгі мағыналық қалыптастырушы тетіктері болып табылады; төртіншіден, перформативті оқыту әдістері интерпретация сапасын едәуір арттырады; бесіншіден, болашақ мұғалімнің дайындығы мәтінді сахналық және цифрлық оқу дағдыларын қамтуы керек.

Материалдар мен әдістер заманауи қазақстандық пьесалардың корпусына, қойылымдардың бейнежазбаларына, студенттердің оқу жұмыстарына және педагогикалық эксперименттің нәтижелеріне негізделді. Салыстырмалы-типологиялық, дискурсті-аналитикалық, герменевтикалық және әлеуметтік-мәдени тәсілдер, постдрамалық теория элементтері, педагогикалық диагностика әдістері: филологиялық құзыреттілік тесті, қызығушылық карталары, ауызша сөйлеуді сараптамалық бағалау, студенттің t-критерийі және d-Коэн коэффициенті бойынша статистикалық өңдеу қолданылды. Оқыту әдістеріне шиеленісті талдауға арналған фишбоунсызбасын, цифрлық аңдатпаларды, подкаст рефлексиясын, рөлдік оқуларды, аналитикалық және тәжірибеге бағытталған компоненттерді біріктіруге мүмкіндік беретін режиссерлік экспликацияны әзірлеуді қамтыды.

Нәтижелер. ХХІ ғасырдың басындағы заманауи қазақстандық драматургия ұлттық мәдениеттің ең серпінді және күрделі құбылыстарының бірі болып табылады. Ол цифрландыру, жаһандану және тарихи тәжірибені қайта қараудың қиылысында қалыптасады. Айқын сюжеті мен тұрақты кейіпкерлер жүйесі бар классикалық пьесадан айырмашылығы, жаңа драма көбінесе гибриді формаларда болады: театр мен интернет арасында, әдебиет пен қойылым арасында. Зерттеушілер «интернет драмасы» құбылысы мәтіннің табиғатын өзгертіп, оған көрнекілік, қолжетімділік, ықшамдылық және жеделдік сияқты қасиеттерді сіңіргенін атап өтеді.

Жоғары мектеп үшін бұл екіжақты міндет туғызады: жаңа драманы ғылыми тұрғыдан түсініп қана қоймай, оны филолог-студенттер мен болашақ әдебиет мұғалімдеріне оқыту әдістемесін әзірлеу қажет.

Қазақстандық пьеса бүгінде сахнада және желіде бір мезгілде өмір сүреді. Онлайн-оқулар, подкасттар, электронды байқаулар, бейнеқойылымдар драматургияны медиамәдениеттің бір бөлігіне айналдырды. Пандемия бұл үдерістерді жеделдетті: театрлар гибриді форматтарға көшті, қашықтықтан драматургия курстары, пьесалардың электронды дерекқорлары пайда болды.

Алайда, студент үшін бұл бастапқыда мультимедиялық қабылдауға арналған мәтінді оқу қажеттілігін білдіреді. Пьесаның мағынасы тек сөздер арқылы ғана емес, сонымен қатар көрнекі, есту және перформативті өлшемдер арқылы да ашылған кезде болашақ мұғалімдер пьесаны талдау қиындығына тап болады. Мектептегі және жоғары оқу орнындағы әдебиеттанудың дәстүрлі сызбалары жеткіліксіз болып шығады.

Қазіргі авторлар тарихи сәттерді және қазіргі заманның қиындықтарын: Семей сынақ полигонын, экологиялық апаттар, әлеуметтік теңсіздік, отбасылық дағдарыстар, көші-қон және технологияның енуін қарастыруда. Пьесаларда клондау, жасанды интеллект, цифрлық тәуелділік мәселелері айтылады.

Осылайша, «Тумбочка» пьесасында негізгі идея «жасанды интеллект пайда болған кезде құдайлар бізді тастап кетті» деген пікірде болады және адами болмыс заттар әлемінде жойылып кетеді.

Әлеуметтік желілердің мәдениеті мен бақытты модельдеуді әшкерелейтін «Ұрылар» сияқты әлеуметтік сыни пьесалар да қиын. Шиеленіс жалпы өтірік идеясына негізделген, ал кейіпкер «басқа біреудің уақытын ұрлаған» болып шығады. Сол медиаға енген жас оқырмандар үшін

мәтін мен шындық арасындағы қашықтық жоғалып кетеді, бұл аналитикалық тәсілді қиындайтады.

Қазақстандық драма тұрмыстық және мифологиялық, шынайы және фантастикалық оқиғаларды белсенді түрде араластырады. Малика Илахунованың «Бейбақ» пьесасы әлеуметтік реализмді мистикамен байланыстырады; автор мифтің ол үшін үйлесімді екенін баса айтады.

Студенттер жанрды, кейіпкерлер жүйесін және шиеленісті анықтауда қиналады. Таныс құрылымның болмауы басқа оқыту әдісін қажет етеді: үзінділермен жұмыс істеу, түсіндірмелік шеберлік сабақтары және «жаңа драманың» жаһандық тәжірибелерімен салыстыру.

Қазіргі заманғы пьесадағы кейіпкер – өтпелі кезеңдегі адам: блогер, мигрант, жалғызбасты әйел, клон, маргиналданған жеке тұлға. Оның көбінесе София Гордеева-Уфимцеваның «Иттері» сияқты аты болмайды, мұнда атаудан бас тарту жағдайды типтендіруге қызмет етеді.

Мұндай кейіпкер «оң – теріс» мектеп сызбасына сәйкес келмейді. Оларды жарақат, жеке бас және постколониялық тәжірибе санаттары арқылы түсіну керек. Мұғалімдер үшін бұл мәдениеттану мен психология элементтерін әдебиет курсына енгізу қажеттілігін білдіреді.

Драматургияның дамуына Астана мен Алматыдағы шеберханалар, Drama.kz фестивальдары және Роза Мұқанова, Дулат Исабеков және Смағұл Елубаев сияқты танымал авторлардың жұмыстары қолдау көрсетеді. Соңғы онжылдықта драматургтер мен режиссерлердің жаңа буыны пайда болды.

Соған қарамастан, оқытудың әдістемелік негізі әлі де көркемдік үдерістен артта қалып отыр. Жоғары оқу орындарында көбінесе заманауи пьесалар бойынша курстар жетіспейді, ал оқытушылар классикалық канонға сүйенеді.

Пьесаларда араласқан қазақ және орыс тілдері, сленг, әлеуметтік желілерден алынған дәйек-сөздер қолданылады. Композиция үзік-үзік, аяқталуы ашық. Бұл студенттер үшін таныс емес материал: «негізгі идеяны» анықтау немесе автордың ұстанымын анықтау қиын. Талдау полифониялық мәтінмен жұмыс істеу дағдыларын қажет етеді.

Басты қиындық – заманауи драматургияның өзі өте қиын, ал болашақ мұғалім оны мектеп оқушыларына қалай оқыту керектігін де үйренуі керек. Олар дәстүрлі мораль жетіспейтін, басты кейіпкер қарама-қайшы және шиеленіс этикалық тұрғыдан екіұшты мәтіндерді түсіндіруі керек.

Сондықтан филологты даярлау төмендегілерді қамтуы керек:

- жаңа драма теориясы мен медиа бойынша курстар;
- оқу және орындаушылық талдау тәжірибесі;
- пәнаралық модульдер (әлеуметтану, цифрлық мәдениет);
- күрделі пьесалардың мектепке бейімделуін әзірлеу.

Қазіргі қазақстандық драматургия – бұл ұлттық жады мен жаһандық сын-қатерлер, миф пен цифрлық шынайылық біріктірілетін қарқынды ізденіс кеңістігі. Оның ерекшелігі жанрлық икемділікте, әлеуметтік өткірлікте, медиалылық пен жаңа типтегі кейіпкерде жатыр.

Жоғары филологиялық және педагогикалық білім беру жүйесі үшін бұл бай ресурс және маңызды сынақ. Оқушыға мәтіннің күрделілігінен қорықпауға, ондағы мәдениеттің тірі диалогын көруге мүмкіндік беретін оқыту әдістерін әзірлеу қажет. Тек сонда ғана жаңа қазақстандық драма «қиын материалға» емес, қазіргі заманғы оқырман мен әдебиет мұғалімін дамытудың негізіне айналады.

Қазіргі заманғы қазақстандық драматургия курсы пилоттық түрде енгізу «Қазақ тілі мен әдебиеті» мамандығы бойынша оқитын студенттер үшін осы көркем материалдың ерекше күрделілігін мойындаудан туындайды. Бұл жаңа драма сызықтық емес композициямен, жанрлық гибридтілікпен, медиа формаларының белсенді енгізілуімен және цифрлық дәуір мен ұлттық бірегейліктің трансформациясымен байланысты мәселелермен сипатталады. Болашақ қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімдері бұл мәтіндерді түсініп қана қоймай, сонымен қатар оларды мектеп оқушыларына оқыту әдістерін де меңгеруі керек, бұл арнайы ұйымдастырылған педагогикалық қолдауды қажет етеді. Осыған байланысты 2023-2024 оқу жылында Қазақ әдебиеті кафедрасының базасында Қазақстанның заманауи драматургиясын зерттеудің интерактивті және

орындаушылық әдістері білім алушылардың қызығушылығын арттыруға және олардың кәсіби филологиялық құзыреттерін қалыптастыруға ықпал етеді деген гипотезаны тексеруге бағытталған педагогикалық эксперимент жүргізілді.

Экспериментке «Қазақ тілі мен әдебиеті» білім беру бағдарламасының 126 студенті қатысты. Екі салыстырмалы топ құрылды: 64 студенттен тұратын экспериментті топ және 62 студенттен тұратын бақылау тобы. Бақылау тобында драматургияны зерттеу дәстүрлі форматта жүзеге асырылды: дәріс, семинар, пьесаны жазбаша талдау. Тәжірибелік топта инновациялық модель енгізілді, оған онлайн-оқулар, көріністердің рөлдік интерпретациясы, фишбоун-талдау (әдіс конфликт себептері мен салдарын визуализациялау), Padlet платформасындағы цифрлық аңдатпалар, подкаст рефлексиясы (ауызша аналитикалық пікір білдірудің цифрлық форматы) және пікірталастар кірді.

Диагностика үш блок бойынша жүргізілді: аналитикалық-интерпретациялық құзыреттілік (АИҚ), қазақ тіліндегі коммуникативтік-сөйлеу құзыреттілігі (КСҚ) және мәдени құзыреттілік (МК). Қолданылды: филологиялық құзыреттілік тесті (ФҚТ – 30 тапсырма), пәнге қызығушылық картасы (ПҚК – 10 позиция Лайкерт шкаласы), ауызша сөйлеуді сараптамалық бағалау (СБ) және қатысу индексі (ҚИ = белсенді студенттер санының жалпы санға қатынасы ×100%).

Анықтау кезеңінде топтар арасындағы айырмашылықтар елеусіз болды, бұл үлгінің салыстырмалылығын растайды.

1-кесте. Кіріс диагностикасының нәтижелері (алдын-ала тест)

Көрсеткіш	ЭТ	БТ
ФҚТ (30-дан)	14,2	14,0
ПҚК (50-ден)	26,5	27,1
АИҚ (10-нан)	4,1	4,0
МК (10-нан)	3,8	3,9

Қалыптастырушы кезең қазақстандық авторлардың қазақ тіліндегі пьесаларын перформативті оқу төңірегінде құрылды. Студенттер көріністерді сахналап, содан кейін «кейіпкер парағын» (мотив, позиция, сахналық режиссура, ішкі мәтін) толтырды. Бұл әдіс қайта баяндауға тән назар аударуды жеңуге көмектесті. Фишбоун-сызба шиеленістің себептері мен оның салдарын талдау үшін қолданылды; цифрлық аңдатпалар, пьесаны ұлттық-мәдени кодтармен, мақал-мәтелдермен, қазіргі болмыспен байланыстыруға көмектесті. Подкаст рефлексиясы қазақ тіліндегі академиялық сөйлеуді дамытуға және негізделген ұстанымды қалыптастыруға ықпал етті.

Бақылау бағалауы эксперименттік топта айтарлықтай оң динамиканы анықтады. ФҚТ-ның орташа ұпайы 24,8-ге дейін, қызығушылық деңгейі 42,6-ға дейін, ал диалогты талдау ұпайы 8,1-ге дейін өсті. Бақылау тобында өсім айтарлықтай төмен болды.

2-кесте. Қорытынды нәтижелер және өсу коэффициенті (ӨК)

Көрсеткіш	ЭТ кейін	БТ кейін	ӨК ЭТ	ӨК БТ
ФҚТ	24,8	17,1	35%	10%
ПҚК	42,6	31,0	32%	8%
АИҚ	8,1	5,2	40%	12%
МК	7,6	5,0	36%	11%

Өсу коэффициенті $ӨК = (\text{тестсоны} - \text{тесталды}) / \text{максимум} \times 100\%$ формуласы бойынша есептелді. d-Коэн көрсеткіші = 1,12 болды, бұл енгізілген әдістің жоғары әсерін растады.

Зерттеулердің сапалық талдауы студенттердің пьесалардың ұлттық мәнмәтінін: тіл мен бірегейлік мәселелерін, өткенді еске түсіруді және цифрландырудың қазақ қоғамына әсерін тереңірек түсіне бастағанын көрсетті. Егер басында білім алушылардың 68%-ы қайта айтумен шектелсе, эксперименттен кейін 74%-ы шиеленіс пен қайта жазу арқылы талдау жасады. Қатысу индексі 38%-дан 72%-ға дейін өсіп, оқу және подкаст форматтары 80%-ға жетті.

Әдістерді салыстыру перформативті оқу мен подкаст рефлексиясының ең жоғары өнімділігін көрсетті (сәйкесінше $r=0,71$ және $r=0,69$ корреляция коэффициенттері), ал дәстүрлі дәрістің әсері төмен болды ($r=0,28$). Студенттің *t*-критерийі бойынша статистикалық тексеру $p < 0,01$ деңгейіндегі айырмашылықтардың маңыздылығын растады; тесттің сенімділігі $\alpha=0,86$ болды.

Жұмыс барысында біраз қиындықтар анықталды: жеке пьесалар тілінің күрделілігі, қазақ тіліндегі оқулықтардың жетіспеушілігі және оқушылардың мәтіннің сызықтық емес құрылымына дайын болмауы. Бұл факторлар заманауи драматургия материалының өзі объективті түрде күрделі екенін және болашақ мұғалімдерге оны оқыту үшін арнайы дайындық қажет екенін растайды. Сондықтан эксперимент мұғалімдерге арналған әдістемелік кеңестермен, глоссарийлер мен бейімделген тапсырмаларды әзірлеумен қатар жүрді.

Эксперименттік топтағы интеграцияланған тиімділік индексі ($ЖИ = 0.5ФҚТ + 0.3 ПҚК + 0.2КСК$) 15,1-ден 27,9 ұпайға дейін өсті, бұл бақылау тобындағы 24% ғана көрсеткішпен салыстырғанда 84%-ға өсуді білдіреді. Маңызды нәтиже студенттердің қазақ драматургиясына деген көзқарасының өзгеруі болды: ол қиын және абстрактілі мәтін ретінде емес, қазіргі қоғамның мәселелері туралы тірі диалог ретінде қабылдана бастады.

Талқылау. Жүргізілген эксперимент заманауи драматургия «Қазақ тілі мен әдебиеті» мамандығы бойынша оқитын студенттер үшін интерактивті, мәдени бағдарланған және орындаушылық әдістерді қолданған жағдайда кәсіби даму үшін қуатты ресурс бола алады деген қорытынды жасауға мүмкіндік береді. Болашақ әдебиет мұғалімдері осы күрделі материалмен жұмыс істей білуі, оның күрделілігін білім беру әлеуетіне айналдырып, оқушылардың ұлттық әдебиетті аналитикалық, ойластырылған оқу дағдыларын қалыптастыруы керек. Ұсынылған модель өзінің нәтижелілігін дәлелдеді және қазақ тілі мен әдебиеті мұғалімдерін даярлау жүйесіне кеңінен енгізу үшін ұсынылуы мүмкін.

Зерттеу нәтижелері драманың әрекеттен дискурс пен материалдыққа ауысуына қатысты Х.-Т.Леманның, Э.Фишер-Лихтенің және М.Липовецкийдің тұжырымдарымен сәйкес келеді. Қазақстандық материалдар жанрлық будандастырудың жаһандық үрдісін растайды, бірақ посткеңестік жады мен екітілділікпен байланысты өзіндік ерекшеліктері бар. Г. Каримова мен М. Исаковтың зерттеулерімен салыстыру шиеленіс пен кейіпкер бейнесін түсіну үшін ұлттық мәнмәтіннің маңыздылығын көрсетеді. Эксперименттік көрсеткіштер перформативті педагогикадағы жұмыстармен байланысты: бұл құзыреттіліктің ең үлкен өсуін қамтамасыз еткен оқу және подкаст тәжірибелері, ал дәстүрлі дәрістің тиімділігі аз болды. Талқылау сонымен қатар проблемалық аймақтарды анықтады: пьесалардың білім беру басылымдарының жетіспеушілігі, кейбір оқытушылардың медиаформаттармен жұмыс істеуге дайындығының болмауы және жарақаттық тақырыптар бойынша этикалық тұрғыдан негізделген диалогтың қажеттілігі.

Қорытынды. Заманауи қазақстандық драматургияның күрделілігі объективті сипатқа ие екенін және көркем тілдің өзгеруімен, мәдениетті цифрландырумен, оқырманның әлеуметтік тәжірибесінің өзгеруімен байланысты екенін растады. Контекстуалды, жанрлық, кодтық және сахналық деңгейлерді біріктіретін ұсынылған талдау моделі теория мен оқыту тәжірибесі арасындағы алшақтықты жоюға мүмкіндік береді. Педагогикалық эксперимент болашақ әдебиет мұғалімдерін дайындауда перформативті және цифрлық әдістердің тиімділігін дәлелдеді. Әзірленген тәсілді енгізу студенттердің пьесаны мәдениеттер диалогының кеңістігі ретінде оқу, ондағы ұлттық өзін-өзі тану және азаматтық рефлексия көзін көру қабілетін қалыптастыруға ықпал етеді. Алдағы зерттеулер қазақстандық драманың электрондық корпусын құрумен, мектепке бейімделулерді әзірлеумен және филологтар мен театртанушылардың пәнаралық ынтымақтастығын кеңейтумен байланысты болады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі:

1. Хализев В.Е. *Теория литературы* / В.Е.Хализев. – 6-е изд. – Москва: Академия, 2013. – 432 с.
2. Тамарченко Н.Д. *Теория литературных родов и жанров* / Н.Д. Тамарченко. – Москва: РГГУ, 2012. – 368 с.
3. Леман Х.-Т. *Постдраматический театр* / Х.-Т.Леман; пер. с нем. – Москва: Новое литературное обозрение, 2013. – 560 с.

4. Пави П. Словарь театра / П. Пави; пер. с фр. – Москва: Прогресс, 1991. – 504 с.
5. Фишер-Лихте Э. Эстетика перформативности / Э. Фишер-Лихте; пер. с нем. – Москва: Ad Marginem, 2015. – 432 с.
6. Липовецкий М.Н. Паралогии. Трансформации постмодернистского дискурса / М.Н. Липовецкий. – Екатеринбург: У-Фактория, 2008. – 416 с.
7. Холодова Е.Г. Современная русская драматургия в вузовском изучении / Е.Г. Холодова // Вестник МГПУ. Серия: Филология. – 2019. – № 3. – С. 112–120.
8. Савкина И.Л. Язык современной пьесы: социолингвистический аспект / И.Л. Савкина. – Санкт-Петербург: РГПУ им. А.И. Герцена, 2017. – 210 с.
9. Песочинский Н.В. Семиотика спектакля. — СПб.: РГИСИ, 2014. — 272 с.
10. Давыдова М. Театр между текстом и сценой / М. Давыдова. – Москва: ГИТИС, 2016. – 280 с.
11. Уланов А.В., Журчева О.В. Современная драма: поэтика и социокультурные функции // Вопросы литературы. — 2012. — № 3. — С. 45–62
12. Журчева Т.В. Методика анализа современной драмы в вузе / Т.В. Журчева // Педагогическое образование в России. – 2020. – № 5. – С. 85–92.
13. Каримова Г.К. Современная казахстанская драматургия: поэтика и проблематика / Г.К. Каримова. – Алматы: Қазақ университеті, 2021. – 240 с.
14. Искаков М. Театр и идентичность в Центральной Азии / М. Искаков. – Астана: ЕНУ, 2022. – 198 с.
15. Ешмуратова А. Постсоветская драма Казахстана: культурные коды / А. Ешмуратова // Вестник КазНПУ. – 2023. – № 2. – С. 44–53.
16. Кириллова Н.Б. Медиакультура и образование / Н.Б. Кириллова. – Москва: Академический проект, 2015. – 320 с.

References:

1. Halizev V.E. Teoriya literatury / V.E. Halizev. – 6-e izd. – Moskva: Akademiya, 2013. – 432 s.
2. Tamarchenko N.D. Teoriya literaturnykh rodov i zhanrov / N.D. Tamarchenko. – Moskva: RGGU, 2012. – 368 s.
3. Leman H.-T. Postdramaticheskij teatr / H.-T. Leman; per. s nem. – Moskva: Novoe literaturnoe obozrenie, 2013. – 560 s.
4. Pavi P. Slovar' teatra / P. Pavi; per. s fr. – Moskva: Progress, 1991. – 504 s.
5. Fisher-Lihte E. Estetika performativnosti / E. Fisher-Lihte; per. s nem. – Moskva: Ad Marginem, 2015. – 432 s.
6. Lipoveckij M.N. Paralogii. Transformacii postmodernistskogo diskursa / M.N. Lipoveckij. – Ekaterinburg: U-Faktoriya, 2008. – 416 s.
7. Holodova E.G. Sovremennaya russkaya dramaturgiya v vuzovskom izuchenii / E.G. Holodova // Vestnik MGPU. Seriya: Filologiya. – 2019. – № 3. – S. 112–120.
8. Savkina I.L. Yazyk sovremennoj p'esy: sociolingvisticheskij aspekt / I.L. Savkina. – Sankt-Peterburg: RGPU im. A.I. Gercena, 2017. – 210 s.
9. Pesochinskij N.V. Semiotika spektaklya. – SPb.: RGISI, 2014. — 272 s.
10. Davydova M. Teatr mezhdru tekstem i scenoj / M. Davydova. – Moskva: GITIS, 2016. – 280 s.
11. Ulanov A.V., Zhurcheva O.V. Sovremennaya drama: poetika i sociokul'turnye funkicii // Voprosy literatury. — 2012. — № 3. — S. 45–62
12. Zhurcheva T.V. Metodika analiza sovremennoj dramy v vuzе / T.V. Zhurcheva // Pedagogicheskoe obrazovanie v Rossii. – 2020. – № 5. – S. 85–92.
13. Karimova G.K. Sovremennaya kazahstanskaya dramaturgiya: poetika i problematika / G.K. Karimova. – Almaty: Qazaq universiteti, 2021. – 240 s.
14. Iskakov M. Teatr i identichnost' v Central'noj Azii / M. Iskakov. – Astana: ENU, 2022. – 198 s.
15. Eshmuratova A. Postsovetskaya drama Kazahstana: kul'turnye kody / A. Eshmuratova // Vestnik KazNPU. – 2023. – № 2. – S. 44–53.
16. Kirillova N.B. Mediakul'tura i obrazovanie / N.B. Kirillova. – Moskva: Akademicheskij proekt, 2015. – 320 s.